

Yleisimmät sukupuolitaudit ja niiden ilmeneminen suussa

– Opas suuhygienisteille

© **Jenni Härkönen**

Tämä opas on osa opinnäytetyötä, joka on tehty
Oulun seudun ammattikorkeakoulussa syksyllä 2011,
Suun terveydenhuollon koulutusohjelmassa.

Sisältö

• Johdanto	3
• HIV	4
- HIV ja pistotapaturma	5
- Kaposin sarkooma	6
- Mononukleoosi	8
• HPV-infektio	10
- Papillooma suussa	11
- Kondylooma suussa	12
• HSV-infektio	14
- HSV-infektio suussa	15
• Kuppa	17
- Primaarivaiheen kuppa suussa	18
- Sekundaarivaiheen kuppa suussa	19
- Tertiäärivaiheen kuppa suussa	20
• Tippi	22
- Tippi suussa	23
• Lisätietoja taudeista	25
• Omat muistiinpanot	26

Omat muistiinpanot

Omat muistiinpanot

Johdanto

- Tämä opas on tarkoitettu suuhygienisteille lisäämään tietoutta yleisimmistä sukupuolitaudeista ja niiden ilmenemisestä suussa.
- Sukupuolitaudit ovat tauteja, jotka leviävät pääsääntöisesti suojaamattomassa sukupuoliyhdynnässä. Tartuntariski sisältyy intiimiin kanssakäymiseen, jossa limakalvot ovat vastakkain ja emättimen tai peniksen eritteitä joutuu partnerin limakalvoille tai suuhun.
- Yleisimmät sukupuolitaudit ovat bakteerin aiheuttamat klamydia, tippuri ja kuppa sekä viruksen aiheuttamat kondylooma, sukuelinherpes ja HIV. Tässä oppaassa ei käsitellä klamydiaa, koska lähdemateriaaleista ei löytynyt viitteitä klamydian suuvaikutuksista.
- Yleisvaaralliseksi sukupuolitaudiksi luokitellaan kuppa. Ilmoitettaviksi sukupuolitaudeiksi luokitellaan klamydia, tippuri ja HIV.
- Ilmoitus tartuntataudista lähetetään potilaan oman paikkakunnan terveyskeskukseen tartuntataudeista vastaavalle lääkärille ja sairaanhoitopiirin tartuntatautivastaavalle ja rekisterin pitäjälle. HIV-infektion ilmoittaminen tapahtuu suoraan Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta.
- Kaposin sarkooma ja mononukleosis eivät ole sukupuolitauteja, mutta voivat liittyä HIV-infektioon.
- Kaikki herpeset eivät ole sukupuolielinherpestä aiheuttavan viruksen aiheuttamia.

HIV

- HIV:n (Human immunodeficiency virus) aiheuttaja on immuunikatovirus, joka jää tartunnan jälkeen pysyvästi elimistöön.
- Hoito koostuu taudin seurannasta ja hoidosta sekä seurannaistautien hoidosta.
- Ilman lääkitystä ensimmäiset HIV-infektion aiheuttamat oireet ilmenevät viiden–kuuden vuoden kuluttua tartunnasta.
- HI-viruksen tartunta tapahtuu elimistön eri nesteiden kautta : veri (myös kuukautisveri), siemenneste, emätinnesteet, äidinmaito. Syljessä, hiessä ja virtsassa HI-virusta ei ole riittävästi aiheuttaakseen infektiota.
- Viruksen määrä syljessä lisääntyy suun limakalvon ja ientulehduksen seurauksena. HIV ei tartu kevyessä suukottelussa eikä puhalluselvytyksessä.
- HIV-potilasta hoitaessa tulee käyttää kaksia päällekkäisiä hansikkaita.
- Pistotapaturman HIV-tartunta riski on 0,3 %, limakalvolle kohdistuneen verialtistuksen aiheuttama tartuntariski on 0,1 %.

Lisätietoja taudeista

- Bruce, A.J., Rogers III, R.S. 2004. Oral Manifestations of Sexually transmitted Diseases. Clinics in Dermatology. 22 (6), 520–527.
- Ficarra, G. & Carlos, R. 2009. Syphilis: The Renaissance of an Old Disease with Oral Implications. Head and Neck Pathol 3, 195–206.
- Käypä hoito -suositus. Sukupuolitaudit. I.painos 30.6.2010. <http://www.terveysportti.fi/xmedia/hoi/hoi50087.pdf>
- Regezi, J., Sciubba, J. & Jordan, R. 2008. Oral Pathology – Clinical Pathologic Correlations. 5.edition. St. Louis: Saunders Elsevier.
- Reunala, T., Paavonen J. & Rostila, R. (toim.) 2003. Sukupuolitaudit. Helsinki: Duodecim.

Tippuri nielussa

(© CDC/ Dr. N. J. Flumara, Dr. Gavin Hart)

HIV ja pistotapaturma

- Työperäisten HIV-tartuntojen ehkäisemiseksi tulee noudattaa työtapoja, joissa veriteitse tarttuville viruksille altistumisen määrä olisi mahdollisimman vähäinen. Tavallisimpia työperäisiä altistustilanteita ovat neulanpistotapaturmat ja terävään esineeseen satuttamiset.
- Jos tartuntavaarallista verta joutuu työntekijän iholle tai limakalvolle, on altistuskohta huuhdeltava runsaalla vedellä. Pistokohtaa ei saa puristaa, koska puristaminen aiheuttaa tartuntavaarallisen veren tunkeutumisen syvemmälle kudoksiin. Puristuksen aiheuttama tulehdusreaktio voi lisätä tartunnanriskiä. Huuhtelun jälkeen vauriokohtaan laitetaan alkoholipitoinen (alkoholia yli 60 %) haude kahden minuutin ajaksi.
- Heti altistumisen jälkeen verenlähteenä olevasta potilaasta tulee tehdä serologiset testit veren tartuntavaarallisten virusten määrän selvittämiseksi.
- Kaikkien tartuttavalle tai mahdollisesti tartuttavalla verelle altistuneiden terveydentilaa ja serologisia testejä on seurattava kuuden kuukauden ajan. HI-viruksen toteaminen tapahtuu verinäytteestä. Kun ensimmäinen testi on otettu, tulisi kontrollitesti ottaa kuukauden, kolmen kuukauden ja kuuden kuukauden kuluttua.
- Verialtistuksesta tehdään ilmoitus työterveyshuoltoon tai opiskelijoilla opiskelijaterveysasemalle, jotka pitävät tartuntatautirekisteriä.

Kaposin sarkooma

- Kaposin sarkooma on hiussuonten endoteelistä peräisin oleva pahanlaatuinen kasvain.
- Immuunikato on keskeinen Kaposin sarkoomalle altistava tekijä.
- Kaposin sarkooma esiintyy useimmiten suulaessa, kielessä tai ikenessä, aiheuttaen limakalvoille tai iholle mustelmalta näyttävän sinipunertavan tai rusehtavan paranemattoman läiskän. Läiskät ovat aluksi sileitä, mutta kasvavat nopeasti ja muuttuvat nodulaarisiksi ja haavautuvat.
- Haavaumat voivat olla yksittäisiä tai monipesäkkeisiä.
- AIDS-potilailla, joilla on Kaposin sarkooma, saattaa olla myös muita suun ongelmia, kuten kserostomiaa, sienitulehduksia tai karvaista leukoplakiaa.
- Kaposin sarkooma etenee nopeasti ja aggressiivisesti, joten sen ennuste on huono.
- Kasvainta ei voida parantaa, mutta etenemistä voidaan hidastaa säde- ja solunsalpaajahoidoilla.

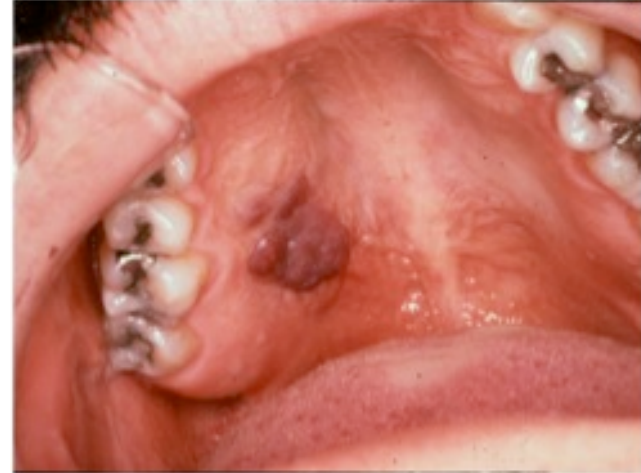
Tippuri suussa

- Tippurin ilmeneminen suussa on harvinaista.
- Yleisimmin oireina ovat angiinan kaltainen kurkkukipu, kirvely ja polttava tunne suussa. Suuontelon ja nielun tippuriin liittyy päänsärkyä ja kuumetta.
- Potilaalla voi esiintyä useita haavaumia ja kirkkaanpunaisia ilmentymiä limakalvoilla.
- Tippuri voi aiheuttaa limakalvoaftoja (= kivuliaita limakalvohaavaumia), ientulehdusta ja nielurisatulehdusta.
- Limakalvoaftat saattavat imitoida muita suun sukupuolitauteja, esimerkiksi HSV-infektiota.
- Tippurin siirtyminen potilaasta hammashoitohenkilökunnalle on erittäin epätodennäköistä, koska taudinaiheuttaja on herkkä kuivumiselle ja vaatii tarttuakseen ihon haavauman tai limakalvokontaktin.
- Hammashoidossa käytettävien käsineiden, suojalasien ja maskin pitäisi olla riittävä suoja tippuritartunnan ehkäisemiseksi.

Tippuri

- Tippurin aiheuttaa gramnegatiivinen gonokokki *Neisseria gonorrhoeae*.
- Gonokokki ei pysy pitkään elinkykyisenä ihmiselimestön ulkopuolella.
- Itämisaika miehillä on 1–5 vuorokautta ja naisilla 2–3 viikkoa.
- Tartunnat ovat harvinaisia muutoin kuin sukupuolikontakteissa.
- Tippuri on ilmoitettava tartuntatauti, joten sen tutkimus ja hoito ovat maksuttomia yhteiskunnan ylläpitämässä hoitopaikoissa.

Kaposin sarkooma suulaessa

(© Stina Syrjänen & Jaana Willberg)

Mononukleoosi

- Epstein-Barr-viruksen (EBV) aiheuttama mononukleoosi (suutelutauti) on yleinen ylähengitystieinfektio, joka voi liittyä HIV-infektioon.
- Mononukleosin oireita ovat
 - nielurisatulehdus
 - imusolmukkeiden turvotus kaulalla ja kainaloissa
 - korkea kuume
 - peitteinen tonsilliitti.
- Mononukleoosi voi aiheuttaa myös haavaumia suussa, nielun punoitusta, nielurisojen liikakasvua sekä suulaen verisuonivuotoja.
- Mononukleosin suumuutokset eivät vaadi hoitoa.
- Tartunta tapahtuu limakalvokontaktissa.
- Tauti on yleinen nuorilla.

Primaarivaiheen kuppa huulessa

(© Stina Syrjänen & Jaana Willberg)

Tertiäärivaiheen kuppa suussa

- Tertiäärisyfilikseen liittyy kovan suulaen gummi (= pehmeä kumimainen kudiskasvauma), joka alkaa pieninä haavaumina ja voi hoitamattomana muuttua krooniseksi haavaumaksi leviten rinnakkaiskudoksiin.
- Gummi sijaitsee useimmiten kovassa suulaessa, mutta saattaa sijaita myös kielessä, huulissa tai pehmeässä suulaessa.
- Tertiäärivaiheen kuppaan voi liittyä kielitulehdus, johon liittyy limakalvojen surkastumista.
- Synnynnäistä syfilistä (äidiltä saatu tartunta) sairastavalla voi esiintyä hampaiden epämuodostumia. Tynnyrimäisiltä näyttävät pykälöityneet Hutchinsonin inkisiivit, kiillehäiriöt ja mulberry (= silkkiäismarja) molarit.

Mononukleoosi nielussa

(© CDC/ Emory Univ.; Dr. Sellers)

HPV-infektio

- Aiheuttaja on epiteelisoluja infektoivat DNA-kasvainvirukset.
- Iholla hyvänlaatuisia HPV:n aiheuttamia kasvaimia kutsutaan syyliksi, **kurkunpäässä** ilmeneviä **papilloomiksi** ja **virtsa- ja sukupuolielinten alueella** esiintyviä **kondyloomiksi**.
- HPV aiheuttaa kukkakaalimaista liikakasvua.
- Papilloomainfektion itämisaika vaihtelee kuukausista vuosiin.
- Tällä hetkellä ei ole olemassa virusta hävittävää hoitoa. HPV-infektion hoitona käytetään näkyvien muutosten poistamista sekä elimistön immuunisolujen toiminnan tehostamista.
- HPV tarttuu suuhun suuseksisissä sekä käsien välityksellä sukupuolielinten koskettelun takia. Jotkut iholla – kuten sormissa – esiintyvät HPV:n alatyypit voivat siirtyä suun limakalvoille sormien tai kynsien pureskelun seurauksena.

Sekundaarivaiheen kuppa suussa

- Sekundaarivaiheen kupassa suun leesiot ovat monipuolisia ja epämääräisiä.
- Oireisiin kuuluvat kiiltelevät läiskät ja suun haavaumat.
- Tunnetuin ja tyypillisin oire suussa ovat limaiset läiskät, jotka sijaitsevat pehmeässä suulaessa, kielessä ja vestibulaarisessa mukoosassa.
- Läiskät ovat matalia, epäsäännöllisiä, joskus märkiviä. Niitä peittää harmaan valkoinen nekroottinen kalvo ja ympäröi eryteema.
- Limaiset läiskät ovat usein kivuliaita, ja yhdistyessään ne muodostavat etananjalke haavauman.
- Oireita voivat olla myös epämääräinen nielutulehdus, nielurisatulehdus, kurkunpääntulehdus.

Primaarivaiheen kuppa suussa

- Primaarivaiheessa kuppa ilmenee suunlimakalvoilla kovettuneena ja kohoreunaisena 3–7 viikkoa kestäväenä kivuttomana ensihaavaumana (= sankkeri) taudinaiheuttajien tartuntapaikkaan.
- Ensihaavaumat esiintyvät erityisesti kielessä, ikenissä ja pehmeässä suulaessa.
- Haavaumat eivät eritä tulehdusnestettä ja paranevat lopulta ilman arpea.
- Kupan aiheuttamien haavaumien lisäksi esiintyy kaulan ja leuanalusimusolmukkeiden suurentumista.

Papillooma suussa

- Papillooma aiheuttaa pään ja kaulan alueella kurkunpään papillomatoosin (= syyläisyyden), mutta niitä voi esiintyä myös suussa, nielun alueella sekä nenässä ja sen sivuonteloissa.
- Kurkunpään tavallisimpia hyvänlaatuisia kasvaimia ovat papilloomat, jotka aiheuttavat äänen käheyttä.
- Papilloomavirusta on löydetty leukoplakioista, suun lichen muutoksista ja erytroplakioista.
- Lapset voivat saada papillooman suuhun tai sukuelinten alueelle äidiltään synnytyksessä.
- Aikuisilla partnerin krooninen HPV-infektio suussa kymmenkertaistaa riskin saada papilloomainfektio suuhun.
- HPV:n infektiokohtia suussa ovat nielurisat ja ientaskut.
- Papilloomat voivat hävitä itsestään, mutta kurkunpään papillomatoosin hoito on kirurginen.

Kondylooma suussa

- Kondylooma esiintyy anogenitaalialueella, mutta sitä on tavattu myös suulaessa, kielessä, pehmeässä suulaessa, huulissa, suunpohjassa sekä posken limakalvoilla.
- Ilmenee suussa kielen ja suulaen haavaumina.
- Kondyloomat koostuvat useista pienistä valkoisista tai ihon värisistä pehmeistä ulkonevista papuloista, jotka suurenevät mukulakivimäisiksi läiskiksi.

Kuppa

- Aiheuttaja on spirokeetta *Treponema pallidum*.
- Kuppa eli syfilis on hitaasti alkava krooninen yleisinfektio, joka voi hoitamattomana johtaa kuolemaan.
- Kuppa tarttuu sukupuoliyhteydessä, mutta myös suun limakalvoilta tapahtuva tartunta on mahdollinen.
- Tartunnanlähteenä on runsaasti spirokeettoja sisältävä primaarihaava.
- Tartuntaan riittää pieni määrä taudinaiheuttajia, mutta ehjän ihon lävitse spirokeetat eivät pääse.
- Kuppa on ilmoitettava tartuntatauti, joten sen tutkimus ja hoito ovat maksuttomia yhteiskunnan ylläpitämässä hoitopaikoissa.
- Kuppa jaetaan kolmeen vaiheeseen; primaari-, sekundaari- ja tertiäriverihevaiheeseen.

HSV-infektio huulessa

(© CDC/ Robert E. Sumpter)

HPV-infektio huulessa

(© Stina Syrjänen & Jaana Willberg)

HSV-infektio

- Aiheuttajana ovat vaipalliset suurikokoiset DNA-virukset herpes simplex -virusten tyypit 1 ja 2. Valtaosa sukuelinherpeksistä on HSV-2:n aiheuttamia.
- 2/3 HSV-tartunnoista on peräisin oireettomalta partnerilta.
- Sukuelinherpeksen itämisaika on yhdestä kahteen viikkoa. Virusta erittyy varsinaisessa infektiossa noin kahden viikon ajan. Paraneminen kestää noin kolme viikkoa.
- Ensimmäisinä oireina esiintyy kutinaa, kipua ja kirvelyä tartunta-alueella. Muutaman vuorokauden kuluttua voidaan havaita punoitusta, turvotusta ja symmetrisesti sijaitsevia rakkuloita.
- Herpes simplex -virus asettuu selkärangan sensorisiin hermosoluihin ja saattaa pysyä latenttina pitkiäkin aikoja.
- HS-viruksen aktivoituminen ja uusintainfektioiden esiintyminen on yksilöllistä. Uusiutumistiheyteen vaikuttavat mekaaninen ärsytys, hormonaaliset tekijät, muut infektiot sekä stressi.
- Herpes infektioiden torjunta perustuu kosketuseristykseen ja hyvään käsihygieniaan. Henkilökunnan tulee käyttää suojakäsineitä ja välttää ihokontaktia potilaan eritteisiin. Työntekijän, jolla on aktiivinen huuliherpes, tulee peittää leesiot, välttää kasvojen koskettelua ja noudattaa hyvää hygieniaa tartunnanleviämisen ehkäisemiseksi.

HSV-infektio suussa

- HSV-tartunta on mahdollinen suuseksin yhteydessä, jos kumppanilla on aktiivinen huuliherpes.
- HSV-1 aiheuttaa suurimman osan suun alueen haavaumista.
- Primaari-infektio ilmenee yleensä rajuna gingivostomatiittina, jossa kivuliaita rakkuloita on suun ympäristössä, suunlimakalvolla sekä ienalueella. HSV-infektioon voi liittyä kuumetta, kurkkukipua ja kivuliaita haavaumia.
- Rupeutuessaan HSV-infektio muistuttaa märkärupea.
- Vakavampi nielutulehdus esiintyy yleensä nuorilla aikuisilla. Vakavissa tapauksissa voi esiintyä tyypillisesti nielemisvaikeuksia sekä imusolmukkeiden suurenemista.
- Aikuisten primaari-infektiot aiheuttavat harvemmin suutulehduksen, mutta heillä esiintyy mononukleosin tapaista nielutulehdusta.
- Haavaumia esiintyy sekä keratinisoituneilla että ei-keratinisoituneilla suunlimakalvoilla ja ne sijaitsevat bukkaali- ja gingivaalilimakalvoilla.
- Haavaumat paranevat itsestään yleensä 10–14 vuorokauden aikana.